

Григорій Титаренко

ПОВІСТЬ «БЛИЗНЕЦЫ» Т. Г. ШЕВЧЕНКА В ПЕРЕКЛАДІ І. М. СТЕШЕНКА

Відомо, що творчий дебют перекладача Іван Стешенко зробив ще учнем 6-го класу Полтавської класичної гімназії, коли переклав із латинської 12 пісень «Метаморфоз» Публія Н. Овідія. Цей свій переклад він відіслав (28.12.1890 р.) відомому вченому й головному редакторові «Университетских известий» В. Іконникову в Київський університет Св. Володимира [1]. Роботу було помічено й навіть удостоєно нагороди.

Восени 1892 р., навчаючись у Київському університеті, Іван Матвійович входить до відомої групи молодих діячів української культури «Плеяда». Увів його туди Олександр Олександрович Тулуб. На той час Стешенко вже писав вірші українською мовою, захоплювався перекладами, володів німецькою та французькою. Тулуб запропонував йому підготувати протягом кількох днів якийсь цікавий переклад, щоб із ним дебютувати в «Плеяді». Стешенко з радістю погодився, сказавши, що сам піде до книгарні А. Ідзиковського і щось вибере на власний розсуд... Тією перекладною річчю стала велика поема француза Франсуа Коппе «Старий Рибалка» (містила 250 рядків). Стешенко прочитав її на зібранні, таким чином уперши поставши на публіку як перекладач, «і з того дня фактично вступив до членів цієї громадки молоді, на все життя зберігши найкращі відносини зо всіма їми» [6].

І. М. Стешенко мав свій погляд на теорію перекладу. 1901 р., за ініціативою Людмили Старицької і Людмили Драгоманової, була створена «Жіноча громада», до якої ввійшли: Марія Грінченко, Людмила Драгоманова, Варвара Житецька, Людмила Старицька, Марія Степаненко (рідна сестра І. Стешенка і дружина завідувача книгарні «Киевская Старина»), Марія Чикаленко та інші. Велику допомогу надавав їм І. Стешенко, зокрема розповідав про сучасні течії в західноукраїнському письменстві, що наслідували європейський символізм та імпресіонізм. Тоді в «Громаді» дискутувалося про те, чи давати селу твори толстовського видавництва «Посередник», перекладаючи такі з них, як «Много ли человеку земли нужно?», «Где любовь, там и Бог?», «Бог правду видит, да не скоро скажет» тощо. Стешенко радив не намагатися робити точний переклад українською мовою, бо при цьому губиться жвавість і легкість слова; не намагатися зберегти національні

особливості й специфіку фразеології автора, а писати вільні перекази; зберігати фабулу, але пристосовувати виклад тексту до рівня й психіки малоосвіченого пересічного сільського читача-українця. А пригадуючи німецького поета Гете, він жартував: «Про переклад можна сказати те саме, що про жінку: коли вірна, то не гарна, а коли гарна, то не вірна» [2].

Під час заслання 1893–1900 рр. матеріальні нестатки змусили Івана Матвійовича звернутися за допомогою до петербурзького видавця, земляка Д. Мордовця: «Дорогий Данило Лукич! Посилаю Вам свої писання: притудіть їх хоч у журналі якому, хоч і в “Новостях”». Завдяки Мордовцю Стешенко друкує російською мовою оповідання з життя заводу, із критикою якого виступив В. Г. Короленко. У листі до Мордовця Стешенко пише: «...то нічого, що сказав Короленко: трошки сумно було його рецензію почути; але тільки трошки, – я сам знаю, що все те вимурано <...> можу сказати, що не був на ньому я <...>. Але звичайно річ не в видуманості <...> не може руська мова висловити мого почуття і образів, – на сій мові я ніколи не писав <...> та що й казати, навіть наш геній Тарас і той був поганим російським (худ.) писателем; для цього треба мати особливий навик, якого я не маю, та цур йому і не хочу мати» [3].

Пізніше, в полеміці з І. Франком стосовно творів Т. Шевченка російською мовою, Стешенко скаже: «...рідна мова є душею, чужа – тільки знаком, що має умовне значення» [5, с. 86]. Дуже негативно віднісся до російських повістей Шевченка і його сучасник та побратим по Кирило-Мефодіївському братству Панько Куліш, який радив Тарасові Григоровичу зібрати гроші й викупити всі надруковані російські повісті та знищити їх.

В архіві інституту літератури НАН України імені Т. Г. Шевченка є цікавий документ – автограф перекладу-переспіву російської повісті Т. Г. Шевченка «Близнецы», яку виконав І. М. Стешенко для наукового товариства Т. Г. Шевченка у Львові. Іван Матвійович опустив преамбулу, де Шевченко розповідає про генеалогічне дерево Сокирів. Насправді, це не дуже й важливо для психологічної повісті, де показаний вплив виховання на розвиток особистості. Тим більш це не важливо, що генетичного впливу Сокирів на характері знайдених малюків не могло бути. Цікаво – Стешенко, ні-

чого не знаючи про генетику, що виникне як наука через кілька десятиліть, вирішив опустити початок повісті. На жаль, невеликий фрагмент всередині і в кінці тексту втрачені. Та для нас же більш важливо те, як перекладач від дослівного

перекладу поступово переходить до вільного перекладу-переспіву повісті.

Подаємо початок повісті в перекладі І. М. Стешенка, – після оригіналу Тараса Григоровича:

Т. Г. Шевченко, «Близнецы»	Переклад І. М. Стешенка
«Степан Мартынович Левицкий, как лицо соприкосновенное сему повествованию, то не мешаят и о его персоне сказать слов несколько» [8, с. 28].	«Степан Мартинович Левицький – особа, що спричинила до цього оповідання, тим то не завадить і про його сказати кілька слів» [4].
«На счёт же условий мы уже с ним условились...» [8, с. 30].	«Що ж до плати, то ми вже з ним домовились...» [4].
«– С удовольствием» [8, с. 30].	«– З дорогою душею» [4].
«Немало изумились на хуторе, когда в назначенный день не явился учитель, и не могли придумать, что бы это значило» [8, с. 31].	«Дивувались чимало на хуторі, коли визначеного дня учитель не прибув, і ніяк не могли в голову вбрати, що се за знак» [4].
«...он вытросил у пономаря позволения снимать со свечей во время обедни» [6, с. 33].	«...він попрохав у паламаря дозволу утифрати свічкам носа на обідні» [4].
«Иван Петрович велел своей леди (старой и единственной прислужнице) подавать обед» [8, с. 39].	«Іван Петрович звелів своїй старій і єдиній челядницьі накривати обід тут же в пекарні» [4].
«Однак же это случилось вопреки опасениям его» [8, с. 44].	«Але ж не так сталося, як він сподівався» [4].
«И получа желаемое, зашел он в русскую лавку...» [8, с. 45].	«Одержавши те, чого бажав, зайшов до кацапа в крамарню» [4].
«Марина, пьяная Марина, обнимала и целовала почтенного седоусого пасечника Корнея» [8, с. 46].	«Марина, п'яна, як ніч, обіймала і цілувала шановного сивоусого пасічника Корнія» [4].
«И действительно, было чему радоваться: в подлунной не было другого человека...» [8, с. 54].	«Та й справді було чого радіти: в цілому світі не було другої людини...» [4].
«Гости простились и пошли восвояси с миром, дивясь бывшему» [8, с. 58].	«Гості попрощались і тихо пішли додому та чудувалися тому, що сталося» [4].
«По возвращении восвояси из далёкого и неисполненного приключений странствия школу свою нашел он благополучною...» [8, с. 59].	«Повернувшись без пригод з далекої подорожі додому, він знайшов у школі усе в доброму газаді...» [4].
«А к тому времени подоспел блюститель в виде городничего...» [8, с. 68].	«...а тут на той час насів доглядач міра – городничий...» [4].
«Пока определяется достойное возмездие моему рыцарю, я перенесу мой нехитрый рассказ в неисходимые киргизские степи» [8, с. 78].	«Поки вийде варта відплата моєму лицареві, я перенесу своє оповідання немудре в несходимі степи Киргизські, але до цього попереду загляну в наш благодатний хутір» [4].
«И видят его, как он, скучный, возвращается к себе на квартиру, молится богу и ложится спать. А завтра рано встаёт, надевает мундир, идет дежурить в госпиталь» [8, с. 88].	«Та не бачать його, як він, нудячись, вертається до себе додому, молиться Богу та лягає спати, а завтра вранці встає, надягає мундира та йде у шпиталь свою чергу відбувати» [4].

«А страшная пустыня, её окружающая, казалась мне разверстною могилою, готовою похоронить меня заживо» [8, с. 92].	«...а страшна пустеля, що оточила її, здалася мені розгорнутою могилою, що готова живцем мене поглинути» [4].
«...пел какую-то солдатскую нескромную песню» [8, с. 94].	«...співав якись сороміцькі московські пісні» [4].
«Что же тебя так страшно превратило?» [8, с. 94].	«Що ж тебе так страшно покалічило?» [4].
«...читал уже почтеннейший Степан Мартынович на смертном одре лежащему Никифору Фёдоровичу...» [8, с. 104].	«...читав уже Степан Мартинович Ничипорові Федоровичеві, що стояв на Божій дорозі...» [4].
«Я чувствую, что называют меня по имени, взял каганец, пошел и отворил двери» [8, с. 110].	«Чую я, що кличе мене по імені, взяв каганець, пішов і одчинив двері» [4].
«— Ничего, пусть отдохнёт, а мы с вами побеседуем» [8, с. 112].	«— Нічого, – нехай стогне, а ми тим часом з тобою побалакаємо» [4].
«Однажды я, давно когда-то, отслушав раннюю обедню в Лавре...» [8, с.114].	«Колись же давно, одстоявши в лаврі ранню обідню...» [4].
«Я так предался воспоминанию, что мне как бы действительно послышалось это детское милое слово...» [8, с.117].	«Так мене оповили спогади, що мені ніби й справді вчулося се любе дитяче слово...» [4].
«Однажды по обязанностям службы я еду просёлочною дорогою. Грязь была, лошадка обывательская едва передвигала ноги; смеркало, дождик накрапал – словом, перспектива была неотрадная. Возница мой, тоже не видя в будущем ничего отрадного, предложил мне подночевать» [8, с. 119].	«А як хочете довідатись, як я посватався, то ось як воно трапилось. Якось їду я з обов'язків службових глухим шляхом; на дворі болото; конячка «обывательська» ледве ногами перебирає; смеркало; накрапав дощ, – словом, перспектива була невідраднa. Фурман мій, що теж не бачив в будучині нічого відраднoго, заговорив про те, щоб підночувати» [4].
«— Позвольте, если можно, переночевать у вас. – Извольте, с большим удовольствием...» [8, с. 120].	«— Дозвольте, як можна, у вас переночувати. – Заходьте, будьте ласкаві...» [4].

Бачимо, що, перекладаючи повість «Близнецы», І. М. Стешенко задіявав ті ж самі принципи опрацювання тексту, до яких привертав увагу «громадівців»: він уникає дослівного перекладу, інколи скорочує або доповнює фрази оригіналу, використовуючи при цьому мовне багатство українського народу. Повний текст перекладу буде опублікований у книзі: Іван Стешенко. Поезія і проза. Вибране листування, що готується цьогогоріч до друку в Полтаві. А як висновок мусимо визнати: хоч і писав Тарас Шевченко, що він «по-здешньому [по-російськи] <...> говорить умі[є], та не хоч[є]» [7, с. 245], російська мова була йому чужою, і володів нею геніальний український поет не так майстерно, як рідним словом.

Література

1. Лист І. М. Стешенка в Київський Університет Св. Володимира // Інститут рукопису НБУВ НАН України. – Ф. III. – № 51116.

2. Павловський В. Перше українське жіноче об'єднання в Києві 1901–1905 рр. / В. Павловський // Сучасність. – 1987. – № 5.

3. Стешенко І. М. Копії листів до Д. Л. Мордовця / І. М. Стешенко // Архів інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України. – Ф. 15/248.

4. Стешенко І. Оповідання / І. Стешенко // Архів інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України. – Ф. 78/517.

5. Стешенко І. Російсько-українські паралелі в творчості Т. Г. Шевченка / І. Стешенко // Укр. наук. збірник. – Вип. II. – М., 1916. – С. 63–87.

6. Тулуб О. О. Іван Стешенко. 1873–1918 (спомини і матеріали) / О. О. Тулуб // Інститут рукопису НБУВ НАН України. – Ф. X. – № 18273.

7. Шевченко Т. Г. Твори в п'яти томах. Том перший / Т. Г. Шевченко. – К.: Дніпро, 1970.

8. Шевченко Т. Г. Твори в п'яти томах. Том четвертий / Т. Г. Шевченко. – К.: Дніпро, 1971.

